

SYDAFRIKAFRÅGAN

Av ambasadör HUGO TAMM

Ambassadör Hugo Tamm, som 1964—66 varit stationerad i Sydafrika, redogör i denna artikel för en del av de förhållanden som påverkar utvecklingen i detta land. Vad han skriver är baserat på självsyn och studier, men av naturliga skäl har han inte velat komma med några egna ställnings-taganden.

Ordet "apartheid" har inom Sydafrika i varje fall från officiellt håll sedan några år tillbaka ersatts med uttrycket "separate development", närmast för att markera en mera positiv inställning till rasfrågan än vad apartheid, som närmast betyder rasåtskillnad, suggererar. Begreppet "apartheid" lanserades efter 1948, sedan nationalistpartiet övertagit makten, som partiets därefter med ständigt ökade majorite-

ter lyckats bibehålla och konsolidera.

Från att ursprungligen ha uppfattats som en rasseparation i största allmänhet utan någon klart definierad mening avsåg apartheid i ett tidigare skede inom vida kretsar en politik vars målsättning var att sända den efter kriget med dess ekonomiska expansion "en masse" tillströmmande afrikanska arbetskraften tillbaka till reservaten, i den mån tvingande arbetsbehov ej förelåge. Under framlidne Dr Verwoerd, åtskillnadspolitikens främste företrädare efter Malan, utformades apartheidpolitiken systematiskt men samtidigt taktiskt och under hänsynstagande till såväl utrikes- som inrikespolitiska faktorer. Huvudvikten koncentrerades i propagandan på utvecklande av ett antal homelands eller Bantustan, inefattande vissa reservat som tidigare bebotts av för hundratals år sedan invandrande afrikanska stammar, till autonoma och i sista hand självständiga nationer.

Bantustan-politiken

Det härskande systemet i Sydafrika önskar enligt eget vittnesbörd bibehålla den vita suprematien in-

takt i sitt land, politiskt, ekonomiskt och kulturellt. Detta anses endast kunna ske genom upprätthållande av en strikt rasåtskillnad på snart sagt alla områden. Varje form av integration, assimilering eller annan form av organiserat samarbete respektive harmonisering av rasproblemet utdöms kategoriskt såsom ägnat att leda till splittring, konflikter och i sista hand den numerärt starkaste rasens övervälde. Samtidigt anses att den vita minoriteten (3,3 milj. mot 12 afrikaner, respektive 1,5 milj. coloureds och 0,5 milj. indier) ej för all framtid har möjlighet och berättigande att dominera och exploatera de icke-vita rasgrupperna i Sydafrika. Begreppet homelands innebär, att de afrikanska stamnationerna (Xhosa, Zulu, Venda, Sotcho etc.) skall tillerkännas en vag självständighet inom en obestämd framtid, medan afrikanerna i det egentliga Sydafrika alltjämt kommer att betraktas som tillfälliga arbetare utan andra rättigheter än vad som betingas av deras arbete därstädes, även om vederbörande och deras familjer i generationer bott i det "vita" Sydafrika. Afrikanerna, som officiellt betecknas som "bantus", förutsättes däremot ha alla medborgerliga rättigheter i sina respektive "hemländer". Huruvida homelands-projekten, på vilka relativt betydande summor nedlagts för territoriernas uppbyggande — dränering, jordbruks- och boskapskötselbefrämjande åtgärder, sko-

lor, hälsovård, etc. — är allvarligt menade eller en taktisk manöver för att vinna uppskov med rasfrågans lösning, ett propagandamedel för internt och utrikes bruk, eller ett medel att garantera billig arbetskraft från reservaten jämväl i framtiden, har diskuterats på åtskilliga håll. Utan tvivel ha dessa faktorer spelat en roll vid myndigheternas överväganden. Å andra sidan förefaller det, som om nationalistpartiets ansvariga styresmän vore övertygade om att en dylik politik i längden vore nödvändig för den vita regimens fortbestånd och därför förenlig med republikens livsintressen.

Bortsett från humanitära, rättsliga och moraliska synpunkter uppställer sig frågan, huruvida homelandspolitiken är praktiskt genomförbar och realistisk. Svårigheterna förefaller redan vid en ytlig blick utomordentligt stora. Att av de 250 svarta fläckarna skapa 8 enhetliga territorier är lättare sagt än gjort; motståndet från en del av den inhemska befolkningen i förening med dennas konservativa läggning och motstånd mot allehanda reformer, omfattande opposition inom nationalistpartiet mot delningsplanerna, ekonomiska hinder etc., är några av de negativa faktorerna. Den svåraste stöttestenen lär emellertid vara återbördandet av den i det egentliga Sydafrika temporärt, respektive fast bosatta afrikanska befolkningen, som i dag uppskattas till minst 7 miljoner. Det ständigt

ökade behovet av svart arbetskraft verkar snarare i motsatt riktning. Från regeringshåll presumerar man att en betydande återvandring kan tänkas i början av 1980-talet. I rätt stor skala har man börjat anlägga s. k. gränsindustrier särskilt i närheten av vissa storstäder (Durban, Port Elizabeth, Pretoria), varvid de icke-vita arbetarna efter fullbordat dagsverk återvänder till i närheten härav belägna reservat, varigenom en slags territoriell apartheid etableras. Det må nämnas, att endast ett homeland, nämligen Transkei i Natal-provinsen bebodd av Xhosastammar, uppnått en viss begränsad inre autonomi med egen regering, parlament och ett embryo till en egen förvaltning. Det skulle kunna skrivas åtskilligt om Bantustan-programmet, som i parlamentet bekämpas av oppositionspartierna United Party och Progressive Party, vilka motsätter sig en uppdelning av landet och i stället förordar vidmakthållande av en enhetlig sydafrikansk stat. United Party vill en begränsad rasintegration under fortsatt vit centralledning, medan Progressive Party förordar en mera långtgående assimilering med kvalificerad rösträtt för alla som uppnått en viss minimiinkomst respektive bildningsnivå.

Sydafrika och FN

Som bekant har förhållandet mellan Förenta Nationerna och Sydafrika under efterkrigsperioden

kontinuerligt försämrats, framför allt de senaste åren, då de afro-asiatiska staterna med verksamt stöd från främst kommunistländerna i generalförsamlingen genomdrivit resolutioner med $\frac{2}{3}$ majoritet, vari bl. a. ekonomiska och politiska sanktioner förordats. Även Sverige har anslutit sig härtill. Enär beslutet om och tillämpning av sanktioner juridiskt sett endast tillkommer säkerhetsrådet, som på grund av främst de västliga stormakternas motstånd ej kunnat ena sig i frågan, ha sanktionerna tillsvidare i övervägande utsträckning kommit att stanna på papperet, låt vara att bojkottåtgärder påbjudits inom en rad stater. Av säkerhetsrådet beslutat vapenembargo har onekligen vållat Sydafrika vissa ehuru ej alltför betydande svårigheter, då vissa makter såsom Frankrike alljämt levererar betydande vapensändningar dit, varjämte Sydafrika i stor omfattning numera är i stånd att täcka det inhemska behovet av vapen och ammunition. Psykologiskt och moraliskt sett har FN:s och enskilda staters ställningstaganden mot Sydafrika i olika avseenden skapat en påtaglig internationell isolering av landet, vilket otvivelaktigt varit starkt besvärande i olika avseenden, men hittillsvarande verkningar härav torde dock ej böra överskattas. Rent politiskt sett är det obestriddligt, vilket jämväl intygas av regimens motståndare, att de yttre påtryckningarna i hög grad bidragit till att

stärka regeringens och nationalistpartiets ställning inom den vita befolkningen och föranlett en starkare och enhälligare uppslutning kring apartheidsystemets anhängare, ett faktum som tydligt avspeglar sig i de senaste valen 1965. Regeringen försummar inga tillfällen att i olika sammanhang fästa uppmärksamheten på att endast dess fasta hållning gentemot utländska interventioner utgjorde en garanti för landets fortsatta självständighet och oberoende. Sydafrikanska vederbörandes huvudtes gentemot FN i rasfrågan har ju städse varit och förblir alltjämt att rasproblemet enligt 2:7 i FN-stadgan är ett inre sydafrikanskt spörsmål, som varken någon utländsk stat eller internationell organisation har rätt att blanda sig i. Att praktiskt taget alla FN-stater givit uttryck åt en motsatt uppfattning rubbar ej den envisa sydafrikanska attityden.

En annan konsekvens av de hårdnade förbindelserna mellan FN och Sydafrika är framförallt de afrikanska staternas olika stödåtgärder åt de sydafrikanska motståndsrörelserna, t. ex. träning av sabotörer. På den inre fronten har följt en skärpning av undertryckningsåtgärderna mot regimens aktiva opponenter genom t. ex. skärpt gränskontroll, ökade straff för vissa politiskt motiverade förbrytelser, stigande antal rättegångar, interneringar, deportationer och andra polisåtgärder. Under de två senaste åren har dessa åstadkommit, att den

organiserade motståndsrörelsen i Sydafrika, som omfattar alla rasgrupper ehuru övervägande afrikaner, desorienterats och såvitt kunnat dömas temporärt i varje fall lamslagits. Enligt myndigheternas uttalanden förekommer här och var sporadiska konspirationer, vilka huvudsakligen tillskrivas kommunistiskt inflytande. Överhuvudtaget spelar "kommunistfaran" en alltmera framträdande roll i den offentliga sydafrikanska debatten.

Ekonomi

På den ekonomiska fronten torde man kunna konstatera, att bojkottaktionerna från en rad staters sida visserligen medfört en temporär minskning i varuutbytet men sedermera väsentligen lett till en omläggning av handeln, som alltmera koncentrerats på de ledande handelspartnerna och totalt sett en ökning. Som bekant fortsätter alltjämt åtskilliga afrikanska och kommunistiska stater, däribland Kina, att på omvägar driva handel med Sydafrika. Sanktionshotet, som ingalunda ignoreras i Sydafrika, särskilt efter Rhodesia-konfliktens skärpning och det sydvästafrrikanska mandatets ogiltighetsförklaring från FN:s sida har emellertid skärpt självförsörjningssträvandena och accelererat uppbyggande av en rad inhemska industrier och företag. En febril aktivitet har på sistone utvecklats för att utvinna nya oljefyndigheter, en av de största flaskhalsarna i näringslivet, samt

för att anskaffa en egen tillräcklig handelsflotta.

Som nämnts räknar man ej inom tongivande sydafrikanska kretsar med en effektiv sanktionsaktion mot landet inom en överskådlig framtid, men talesmän har vid oli-

ka tillfällen med största eftertryck framhållit, att sanktionerna kommer att mötas med yttersta motstånd, i sista hand militärt, varvid gärna framhålles att ej blott vita befolkningsgrupper kommer att delta i försvaret av landet.

OM skolfrågan

En lösning, som skall ha utsikter att bestå inför framtidens dom, får icke ta hänsyn till en eller ett par av de faktorer, som här inverka, utan till alla. Det gäller icke att finna ett maximum av botten-skola eller ett minimum av sammanlagd studietid, utan det gäller att finna ett optimum, som med tillbörlig hänsyn till de ekonomiska intressena och utan förlängning av studietiden ger det mesta möjliga åt botten-skoletankens sociala krav och vållar den högre skolans utbildningsarbete minsta möjliga avbräck.

Lektor Erik Wellander i Svensk Tidskrift 1927